

**Олійник А.Ю.**  
*студент філософського факультету  
Київського національного університету імені Тараса  
Шевченка*

**ВІД АГРЕСИВНОГО ЕКСПАНСІОНІЗМУ ДО  
ТЕМПОРАЛЬНОЇ АНЕКСІЇ  
(НА ПРИКЛАДІ ТРАСФОРМАЦІЇ МЕТОДІВ  
ІРЕДЕНТИЗМУ)**

«Іредентизм - політика держави, партії або суспільно-політичний рух, спрямовані на об'єднання в одній державі етнічної спільноти, яка розділена кордонами між двома/кількома державами. І. виникає тоді, коли частина етносу сформувала державне утворення, в якому складає більшість (титульна держава), а інші групи перебувають у складі сусідніх держав (іреденти). Підставою для появи І. є зміна державних кордонів внаслідок завоювань, утворення/розпаду держав, що породжує територіальні претензії між державами. Ідейним обґрунтуванням І. є доктрина «Великої держави», яка закликає до відновлення державності в колишніх кордонах. І. може стати інструментом агресивної політики держави, замаскованої прагненнями захистити інтереси національних меншин у сусідніх державах. На ґрунті І. виникають масштабні збройні конфлікти і локальні війни» [4] - таку дефініцію нам надає фаховий тлумачний словник.

В залежності від ступеня територіальної відокремленості, виділяють діаспори. «ДІАСПОРА (від грец. біаопора - розсіяння) - 1) частина певної етнічної спільноти (народу), що постійно проживає поза межами істор. батьківщини в іноетнічному чи інонац. середовищі на правах або зі статусом нац.-культ. меншини; 2) етнічна меншина, яка зберігає зв'язок зі своєю батьківщиною, нац. традиції тощо. Д. утворюється внаслідок дії тих чи ін. чинників, які обумовлюють масове

переселення ч. нас. з однієї країни в іншу. Розрізняють такі групи цих чинників: соціально-політичні (громадян. війни, політ. переслідування, репресії, розпад імперій); соціально- економічні (кон'юнктура міжнародного ринку праці, дозоване квотування та заохочення до еміграції висококваліфікованих спеціалістів або робітників для виконання фізично важких, неprestижних робіт, економічна, трудова еміграція до регіонів зі швидкими темпами розвитку, переселенські рухи на нові землі та ін.); соціо-демографічні (старіння населення, диспропорції у віковій та статевій структурі й відповідна державна міграційна політика); релігійні (войовничий фундаменталізм, релігійні конфлікти, переслідування іновірців); соціо-культурні (культурна, мовна та релігійна спорідненість із населенням країни імміграції); військово- політичні (військові конфлікти та війни, вивезення на примусові роботи, позбавлення прав громадянства); етнополітичні (етнічні чистки, загроза етноциду, депортація народів) та інше» [5].

Вони можуть бути як у державах другого, третього тощо порядків, так і безпосередньо у сусідів. До прикладу можна навести сучасну РФ, в якій етнічні українці проживають в Сибіру, на Далекому Сході, на Жовтому та Сірому Кликах тощо. Хоча тут можна поставити питання про форми та методи збереження національної ідентичності етнічного українського населення, говорити про іреденту ми не можемо, адже у вищеперерахованих випадках відсутня територіальна спільність - в українців Росії є лише відірваність, як відокремленість метрополії від колонії.

Мапа України формувалася протягом багатьох століть, змінювалися державні та етнічні кордони, що призвело до класичної передумови іредентизму: територія сучасної держави не охоплює все етнічне українське населення. До переліку відірваних регіонів можна віднести Кубань, Північно-Східну Слобожанщину, Стародубщину, Пінсько-Мозирське

Полісся, Лемківщину, Холмщину, Підляшшя, Берестейщину, Перемильщину, Мармарощину, Потисся, Придністров'я, Південну Буковину, значну частину Бессарабії тощо.

На теренах сучасної України також проживають діаспори найчисельніших етносів сусідних держав (поляки, білоруси, угорці, румуни, молдовани, росіяни, словаки тощо). Їхній статус-кво не варто відносити до позитивних чи негативних сторін, адже це наслідок історії та зміни кордонів держав. Небезпечним явище іредентизму стає тоді, коли держава проголошує відповідну ідеологію панівною та розпочинає її політичну та/чи воєнну реалізацію.

Такі дії держав в минулому і сьогоденні змушують нас звернутися до арбітра - системи міжнародного права. Конкретно, у даному питанні можна зіштовхнутися із дефектологічним явищем правового дуалізму. З одного боку, в розділі I (Цілі та Принципи, Стаття I.2) Статуту ООН, прийнятого 26 червня 1945 року, читаємо таке: «Розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру». [3]

З іншого боку, читаємо «Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі» від 01.08.1975, де у розділі III говориться: «Держави-учасниці розглядають як непорушні всі кордони один одного, як і кордони всіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися зараз і в майбутньому від будь-яких посягань на ці кордони. Вони будуть, відповідно, утримуватися також від будь-яких вимог або дій, спрямованих на захоплення і узурпацію частини чи всієї території будь-якої держави-учасниці». [2]

Таким чином, пріоритетною метою є збереження існуючих кордонів, поряд із умовною домовленістю максимально задовольняти економічні, політичні, культурні та інші потреби національних меншин, що не входять до складу тієї держави, де їх нація складає більшість.

До позасистемного прикладу можна віднести «наймолодшу» європейську державу - Косово, що отримала незалежність у 2008 році шляхом сепаратизму. До сьогодні її не визнає приблизно половина держав-членів ООН, зокрема і Україна. Специфіка даного випадку полягала в тому, що самоврядна формація відмовилася залишатися у складі іншої держави (Югославії), хоча і мала особливі умови перебування.

Відомий медіа-ресурс BBC у статті Юрі Вендіка називає випадок з Косово «безпрецедентним прецедентом», «права на відокремлення шляхом відшкодування» тощо. [1] Приклад Косова можна віднести до держав, що здобули свою незалежність, незважаючи на поступки у задоволенні власних інтересів у складі іншої держави, та отримали кількісну, але не якісну міжнародну легітимність.

До інших прикладів створення іредентистських політичних формацій на пострадянському просторі віднесемо: ПМР, Республіку Абхазію, Республіку Південну Осетію, т. зв. «ЛНР», т. зв. «ДНР» тощо. У вищеперерахованих прикладах є суттєва відмінність щодо косовського прецеденту: відсутність потужної міжнародної легітимності і явний сателітний характер квазіполітичних формацій.

І перейдемо, власне, до трансформацій, що полягають у змінах методів політичної реалізації ідеології іредентизму. Якщо в минулому питання державних кордонів вирішувалися відносно просто (або відкрито): війна, династичний шлюб, підкуп тощо, то сучасна система міжнародних відносин внесла певні корективи.

Так за розв'язання війни чи анексію окремих регіонів / держав можна зіштовхнутися із воєнною коаліцією (Антиіракська коаліція), повною ізоляцією (Іран) чи санкціями (РФ). Прикладом візьмемо реалізацію політики іредентизму Російською Федерацією. З метою уникнення негативних наслідків, що слідують за порушенням системи міжнародного права, РФ вдається до таких кроків:

1) Інформаційна пропаганда, що полягає у формулюванні ідеї про причетність (історичну, культурну, ментальну, конфесійну тощо) певного населення до «руського» народу;

2) Створення видимості руху за відокремлення, що існує завдяки фінансовій і силовій підтримці замовника (різноманітні акції, захоплення адміністративних будівель, проведення псевдоплебісцитів, знищення державної символіки, впровадження власної семантики та офіційних назв тощо);

3) Проголошення створення політичної формації (при цьому, міжнародна легітимність не виступає пріоритетом);

4) Початок політики, що її назвемо темпоральною анексією.

Темпоральною, на наш погляд, її слід називати у зв'язку із тривалим інтервалом здійснення щодо включення та одночасно можливістю зміни курсу на дистанційованість, але контрольованість. Наступні заходи, що будуть перераховані, створюють ряд зв'язків, котрі поєднують сателіт із фактичною владою та розривають контакти із суспільством, в якому дані формації існували. Крім цього, такий статус-кво дозволяє гегемонові вдало маневрувати та уникати світової ізоляції за спроби силової трансформації світового порядку.

Одним із методів, до яких вдається гегемон, є фінансова підтримка невизнаного, або частково визнаного політичного сателіта. Оскільки держава, в числу складі перебувала дана територія, вводить обмеження чи оголошує блокаду, а сусідні держави не визнають суверенність території, то фінансово-економічна підтримка стає життєво важливою для такого утворення.

До темпоральних методів анексії віднесемо і уніфікацію структур. Починаючи від зразків «урядування» і закінчуючи грошовою одиницею, вся мікросистема підігнана чи максимально наближена (або ж готова) до системи гегемона, що дозволить, в разі інклюзії, уникнути небажаних для населення змін.

Ще одним явним методом виступає паспортизація населення

чи надання йому подвійного громадянства. Така практика дозволить, у разі необхідності створення образу «правової» інкорпорації, шляхом проведення плебісциту, на якому населення (в більшості вже іноземні громадяни), навіть за умови повної прозорості і таємності, висловляться за сецесію і приєднання до нової батьківщини.

Проте всі ці методи не могли б бути реалізованими за відсутності потужної інформаційної пропаганди. На практиці використовують різноманітні ресурси мас-медіа: газети, журнали, радіо, фільми, рекламу, різного роду агітацію, телебачення загалом тощо. Такими та іншими інструментами формується новий образ, що проявляється у свідомій зміні людьми своєї ідентичності. З одного боку, лунає критика політики національного уряду, висвітлюються винятково негативні сторони курсу, відбувається безпідставний наклеп на посадових осіб, створюється невідповідний реальності образ народу, регіону тощо. На прикладі України говоримо і про створення награного образу абсурдного націоналізму, що породжує ідейний розкол між населенням та сприяє його стратифікації і фрагментації, що потім виявляється у частій політичній нестабільності.

З іншого боку, відбувається наголошення на темі спільної історичної, культурної, ментальної, лінгвістичної, територіальної, конфесійної, регіональної спільності тощо. Так, використовуються гасла імперіалістичної та радянської Росії, відбувається апелювання до позитивних сторін минулих соціалістичних порядків, яких люди не мають у власних державах. Також часто лунають обіцянки про забезпечення традиційних для СРСР соціальних груп рядом привілеїв (військові, шахтарі, енергетики тощо). Крім цього, агітатори вказують на бажання забезпечити попередній рівень життя, встановити мир і не допустити «проіноземний» уряд на дану територію.

Для нас варто враховувати інтереси ліво-орієнтованих груп,

які після повної заборони на участь у виборчому процесі ідейних комуністів, фактично втрачають своє представництво у законодавчому органі. Незважаючи на особисте ставлення до соціалізму та утопічних ідей, якими часто оперують окремі представники, ми мусимо дослухатися до людей та враховувати їхні потреби, максимально задовольняючи їхні інтереси, що унеможливить ефективність радикальної риторики сусідніх держав.

До нових чи трансформованих методів, на нашу думку, слід віднести ще окупацію кібер-простору, що дозволяє вільно пропагувати радикальні та відверто антидержавні матеріали, особливо серед молоді. Сюди віднесемо і фейки, що, насамперед, створюють нереалістичну картину дійсності (інформаційний сюрреалізм).

Інший випадок - Крим. Тут проявилась політика агресивного експансіонізму, що відмовився від поступової інтеграції у склад нової держави, а був схожий на продуману блискавичну спецоперацію. Наслідки від злочинних дій РФ відчуває протягом останніх 5 років і продовжить терпіти до моменту остаточного вирішення «кримського питання».

Отже, у світлі встановлення нового світового порядку і дії системи міжнародного права, реалізація ідеологічної політики вимагає трансформації методів її здійснення. Держави, що зберігають авторитарний політичний режим і симпатизують ідеології іредентизму змушені під впливом обставин відмовитися від радикальних методів (зокрема відкритої воєнної експансії, оголошення війни тощо) і перейти до політики темпоральної анексії, яку можуть як реалізувати юридично, так і залишити у вигляді політичного статусу-кво з метою шантажу національного уряду. Ми можемо очікувати на приховану агресію на різних рівнях, незаконне фінансування та потужну пропагандистську інформаційну кампанію, але, на наш погляд, найбільш дієвим методом превенції такого розвитку подій є економічний поступ та вдала соціальна політика.

### **Список використаних джерел:**

1. Вендик Ю. 10 років Косово. "Безпрецедентний прецедент" у дзеркалі політики Росії [Електронний ресурс] / Юрі Вендик. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43087986>. - Назва з екрана. - Дата публікації : 16.02.2018
2. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 [електронний ресурс]. - Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_055](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055).
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 [електронний ресурс]. - Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010).
4. Сучасна політична лексика [енциклопедичний словник-довідник] / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. - Львів : «Новий Світ-2000», 2015. - 396 с.
5. Ясь О.В. ДІАСПОРА [електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редколегія: В. А. Смолій та ін.. - Київ: Наукова думка, 2004. - 688 с. - Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Diaspora> (останній перегляд: 03.05.2019).